

Daniel Wilk

Uniwersytet Jagielloński

FUNDAMENTALIZM ISLAMSKI NA BAŁKANACH WOBEC ROZWOJU PAŃSTWA ISLAMSKIEGO

Daniel Wilk. Islamic Fundamentalism in the Balkans in light of the Development of the Islamic State.

Within two years of intense activity, the Islamic State has grown to become the most dangerous Islamic terrorist organization, able to administer a quasi-state, established by it in Syria and Iraq. The success of the Islamic State became possible due to the well-organized propaganda. The idea of a state governed by the principles of Sharia law also seduced Islamic radicals in: Bosnia and Herzegovina, Kosovo, Albania, Macedonia, Montenegro and Serbia.

Islamic radicalism in the Balkans developed during the civil war of 1992-1995 in Bosnia and Herzegovina. It was due to thousands of mujahedeen fighting on the side of the Bosnian army and Arab charity organizations that the Salafist ideology was distributed before spreading among the young generation of Bosnian and Kosovar Muslims, disappointed with socio-political processes after the war.

Following the attacks on the World Trade Center, Bosnian Salafists limited their activities to sharing their ideology in selected mosques. The emergence of the Caliphate and the war in Syria and Iraq gave a new impulse to the continuation of the Holy War in the Middle East and reinvigorated fundamentalists in the Balkans.

The Balkan Daesh militants, trained in Bosnian and Kosovar villages, are fighting in Syria and Iraq. They move freely between the Middle East and the Balkans. Trained in the techniques of guerrilla warfare and carrying out their activities underground, they pose a real threat to the communities to which they return. They participate in the preparation of terrorist attacks in Europe.

Key words: Islamic fundamentalism, Islamic radicalism, Islamic State, Daesh, Abu Bakr al-Baghdadi, Bosnia and Herzegovina, Kosovo, the Balkans, Ummah, Sharia law, Jihad, Muslim Caliphate, Syria, Iraq, Al-Hayat Media Center, Wahhabism, Salafism, Hanbali school, Hanafi school, Pan-Islamism.

Uwagi wstępne

Kalifat ustanowiony przez organizację Państwo Islamskie w Syrii i Iraku stał się nowym „motorem napędowym” dla aktywności islamskich fundamentalistów w Bośni i Hercegowinie, Kosowie, Albanii, Czarnogórze oraz Serbii. Młodzi bałkańscy radykałowie stanowią poważne zagrożenie zarówno dla bezpieczeństwa w regionie, jak i w całej Europie.

W niniejszym artykule poruszono następujące problemy badawcze:

- Państwo Islamskie jako organizacja quasi-państwowa, jego geneza i rozwój
- Rozwój działalności mudżahedinów w BiH podczas wojny z lat 1992–1995
- Wpływ mudżahedinów na bałkańskie społeczeństwo (przykład Bośni i Hercegowiny)
- Rola organizacji charytatywnych arabskiego pochodzenia, działających na Bałkanach
- Bośniacki kontyngent bojowników walczących w Syrii i Iraku.

Fundamenty teoretyczne rozprawy tworzą prace Fundamentalizm Steve’a Bruce’a [5], *Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu* Artura Wejksznera [32] oraz *Atlas radykalnego islamu* Xaviera Raufera [25]. W obliczu braku dostępu do dokumentów opisujących i wyjaśniających zasady funkcjonowania Kalifatu nie istnieje publikacja naukowa, która w szerszym aspekcie ujęłaby kulisy funkcjonowania Państwa Islamskiego. W zastępstwie korzystam z prac korespondentów wojennych opisujących fenomen Daeszu. Wspomniane publikacje to *Kalifat Terroru* Samuela Laurenta [19] czy *Państwo Islamskie* Patricka Cockburna [6].

W oparciu o raporty światowych organizacji zajmujących się monitorowaniem zjawiska fundamentalizmu wśród muzułmanów żyjących w Europie (m.in. International Crisis Group (ICG) The International Centre for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR) czy Atlantic Initiative) przeprowadziłem analizę danych dotyczących opisywanego zjawiska na Bałkanach i

wplywu Państwa Islamskiego na bałkańskich wahhabitów. Dla potrzeb niniejszego artykułu skupiam się szczególnie na przykładzie Bośni i Hercegowiny, pierwszego państwa bałkańskiego, w którym fundamentalizm islamski zaistniał i z którego w 1995 r. został kolportowany do innych państw regionu.

1. Powstanie i rozwój Państwa Islamskiego

29 czerwca 2014 r. Abu Bakr al-Baghdadi, przywódca salafickiej organizacji terrorystycznej: Islamskie Państwo Iraku i Lewantu (ISIL), powstałej na bazie spokrewnionej z Al-Kaidą organizacji Islamskie Państwo w Iraku (ISI), wypowiedział posłuszeństwo przywódcy AlKaidy Ajmanowi Al-Zawahiriemu. Ogłosił ustanowienie Kalifatu na terytorium państwowym Syrii i Iraku. [6, s. 7–35]. Między czerwcem 2014 r. a grudniem 2015 r. Państwo Islamskie (PI), jedna z wielu organizacji terrorystycznych działających na Bliskim Wschodzie, ewaluowała do miana tworu o charakterze quasi-państwowym, stanowiącego największe zagrożenie nie tylko dla bezpieczeństwa w regionie, ale na całym świecie [19, s. 2–10].

Kiedy po ustanowieniu Kalifatu Al-Baghdadi wezwał wszystkich członków ummy do podporządkowania się jego woli, muzułmanie w zdecydowanej większości zlekceważyli słowa kalifa [19, s. 9–15]. Na apel samozwańczego przywódcy odpowiedziały sunnickie organizacje terrorystyczne, rozlokowane po całym świecie. Akt poddania al-Baghdadiemu złożyły m.in. Abu Sajef (Filipiny), IMU (Islamski Ruch Uzbekistanu), Madżlis Szura alMudżahidin (Rada Mudżahedinów Regionu Jerozolimy), *Ansar Bait al-Maqdis* (Stronnicy Świętego Domu – Półwysep Synaj w Egipcie), Boko Haram (Nigeria), Wilayat al-Qawqaz (Wilajet kaukaski Państwa Islamskiego) [21].

Sukcesy Kalifatu sprawiły, iż stał się on atrakcyjny dla fundamentalistów na całym świecie. Główną siłą PI stanowi sprawny aparat administracyjny, zainstalowany na okupowanych terytoriach. W podzielonym na dwa emiraty kalifacie zorganizowano szkoły z propagowaną wykładnią Koranu, szpitale i przychodnie dla mieszkańców. Utworzono służby policyjne i siły zbrojne złożone w dużej mierze z bojowników przybyłych do Syrii i Iraku z Europy, państw Półwyspu Arabskiego, a także z wydalonych z armii irackiej zwolenników reżimu Saddama Husajna. Zorganizowano służby specjalne PI (Amni) infiltrujące tereny atakowane przez Kalifat. Na okupowanych terytoriach zaczęło funkcjonować prawo i sądownictwo oparte na zasadach szariat. Wprowadzono system podatkowy oparty na Zakacie (muzułmańskim prawie ummy do nadwyżki dóbr posiadanych przez indywidualną osobę) [19]. Sukces PI stał się możliwy dzięki źródłom utrzymania opartym na handlu ropą naftową, narkotykami, dziełami sztuki czy niewolnikami [29, s. 9; 9].

Na szczególną uwagę zasługuje sprawnie działający aparat propagandowy Kalifatu. W Państwie Islamskim za szerzenie treści propagandowych w mediach odpowiada jedno z kilku ministerstw działających w aparacie administracyjnym Daeszu – Ministerstwo Propagandy.

W ramach działalności skierowanej do świata zachodniego funkcjonuje instytut AlHayāt Media Center [1]. Publikuje materiały filmowe w języku angielskim, które jakością nie odbiegają od zachodnich, filmowych produkcji (*Flames of War*) [9]. Prócz filmów Kalifat publikuje w sieci anglojęzyczny miesięcznik *Dabiq* [17] oraz nadaje programy o treści salafickiej w niekontrolowanych arabskich kanałach telewizyjnych, dostępnych na platformach satelitarnych. Drugi z instytutów, Al-Furqān odpowiada za propagandę skierowaną do mieszkańców państw arabskich. Jego działania w głównej mierze oparte są na rozpowszechnianiu filmów, ulotek czy plakatów w meczetach.

Działania propagandowe prowadzone przez PI mają na celu werbowanie bojowników Kalifatu. Na filmach przypominających wprowadzenie do gier komputerowych islamiści gwarantują chętnym przeżycie „prawdziwie męskiej przygody”. Przybywający do Syrii i Iraku mogą liczyć na

żołd w kwocie około 1 tys. dolarów, a także dostęp do niewolnic seksualnych, najczęściej chrześcijanek i jazydek, które wpadły w ręce dżihadystów [19].

Ochotnicy walczący po stronie PI stanowią największe zagrożenie dla bezpieczeństwa zachodnich państw. Nawet jeśli uda się pokonać i zniszczyć Kalifat, konsekwencje w postaci bojowników wracających z frontu, przeciwczonych w technikach walki i ukrywaniu swoich intencji, przez wiele dekad będą stanowić niebezpieczeństwo dla państw, w których osiądą weterani syryjskiej wojny [2, s. 45–48].

W lipcu 2015 r. PI zamieściło w Internecie dwa filmy propagandowe adresowane bezpośrednio do obywateli państw bałkańskich. Pierwszy z materiałów opublikowanych za pośrednictwem Al-Hayāt Media Center, zatytułowany *Honor is in Jihad*, prezentuje bojowników Kalifatu pochodzących z państw bałkańskich, którym przewodniczą Abu Jihad Al-Bosni i Salahudin AlBosni. Bojownicy przedstawiają w sposób wybiórczy historię islamu na Bałkanach. Odwołują się do konfliktu w Bośni i Hercegowinie z lat dziewięćdziesiątych. Oskarżają rządy zachodnich państw o wspieranie Radovana Karadžicia i Slobodana Miloševicia. Al-Bosni wzywa bałkańskich muzułmanów do *hidżry* (opuszczenia ziemi niewiernych *Dar al-Harb* i przybycia na tereny okupowane przez Kalifat, będące dla salafitów świętą ziemią *Dar al-Islam*). Radzą muzułmanom niezgodnym do opuszczenia swoich domów z powodów ekonomicznych, aby destabilizowali systemy polityczne w bałkańskich państwach, zatruli źródła wody i zabijali niewiernych [13].

Drugi z filmów prezentuje mapę Bałkanów. PI kolejno zajmuje Serbię, Chorwację i pozostałe państwa regionu. Tło muzyczne filmu stanowi radosna pieśń *Allah Akbar*. Narrator przekonuje: „Radujcie się, mieszkańcy Bałkanów, nadchodzą dla was lepsze dni. Raduj się, Chorwacjo, demokracja upadnie, ale nastanie Boże prawo i sprawiedliwość dla wszystkich” [26].

Oba komunikaty zostały potraktowane przez polityków i opinię publiczną bardzo poważnie. W związku z groźbami kierowanymi ze strony islamistów, na początku lipca w Podgoricy odbyło się spotkanie Ministrów Spraw Wewnętrznych, na którym ustalono zasady współpracy między służbami specjalnymi państw bałkańskich w zwalczaniu terrorystów oraz monitorowaniu przepływu obywateli udających się do Syrii i Iraku.

2. Muzułmanie na Bałkanach

W przeciwieństwie do Francji, Niemiec czy Wielkiej Brytanii muzułmanie stanowią zdecydowaną większość lub istotną część w podziale religijnym bałkańskich społeczeństw. Najwięcej muzułmanów zamieszkuje Kosowo (87%), Albanie (70%), Bośnię i Hercegowinę (45%) oraz Macedonię (33%), Czarnogórę (19%) i Bułgarię (13%). Najmniejszy odsetek muzułmanów znajduje się w Serbii (3%) oraz Słowenii i Chorwacji (odpowiednio 2,4% i 1,3%) [31]. Dla porównania, największa liczba mahometan spośród pozostałych państw Europy zamieszkuje Francję (8%) [12].

W przeciwieństwie do ogromnej większości wyznawców islamu w Europie, będących ludnością napływową, bałkańscy muzułmanie to autochtoni. Są sunnitami, w przeważającej większości przedstawicielami hanafickiej szkoły interpretowania Koranu. Wspomniana szkoła jest najbardziej otwartą spośród czterech sunnickich szkół szariatu, dopuszczającą kazuistykę, poza Bałkanami obecnie uznawaną w Turcji, Indiach i Pakistanie [25, s. 19].

Polityka państw arabskich (głównie Arabii Saudyjskiej i Kataru) wobec regionu Bałkanów w latach osiemdziesiątych, a także wydarzenia związane z konfliktami lat dziewięćdziesiątych sprawiły, iż wzrosła liczba sunnitów reprezentujących hanbalicką szkołę interpretacji prawa islamskiego, najbardziej rygorystyczną, redukującą interpretację Koranu do jego dosłownego czytania. Ze wspomnianej wykładni wzorce postępowania czerpią przedstawiciele doktryny zwanej salafizmem lub wahhabizmem [25, s. 19; 8].

Salafizm jest ruchem religijno-politycznym współgrającym z najbardziej skrajnymi tendencjami islamu politycznego. Do jego głównych założeń należy postulat przywrócenia ducha religii z

czasów proroka Mahometa. Salafizm objawia się w ścisłym przestrzeganiu świąt muzułmańskich, idei dżihadu rozumianej jako walki z niewiernymi, niszczeniu zabytków, bożków i gloryfikowaniem linearnej koncepcji historii [25, s. 20–21]. Salafici określane są często wahhabitami. Wahhabizm jest terminem pochodzącym od nauczającego na Bliskim Wschodzie, osiemnastowiecznego radykalnego muzułmańskiego kaznodziei Muhammada-Ibn Al-Wahhaba, który głosił ideał oczyszczenia islamu z chrześcijańskich i pogańskich naleciałości. Salafici nie chcą być nazywani wahhabitami, jest to określenie używane wobec radykałów głównie przez przedstawicieli świata zachodniego [32].

Do rozwoju radykalnego islamu na Bałkanach w sposób szczególnie przyczyniły się konflikty lat dziewięćdziesiątych związane z rozpadem Socjalistycznej Federacyjnej Republiki Jugosławii (SFRJ). Postawa zachodnich aktorów politycznych, szczególnie Stanów Zjednoczonych, a także wzrastająca rola arabskich organizacji charytatywnych sprawiła, iż na Półwysp Bałkański dostali się weterani wojny w Afganistanie, przedstawiciele tzw. pierwszego pokolenia Afgańczyków [8; 25, s. 106–107].

3. Radykalny islam w Bośni i Hercegowinie

Radykalny islam na Bałkanach rozkwitł wraz z wybuchem konfliktu w 1992 r. Panislamizm, występujący w Bośni i Hercegowinie w okresie funkcjonowania SFRJ, był ruchem dalekim od fundamentalizmu, choć stworzył podstawy do radykalizacji młodych Bośniaków. Przez długie lata Josip Broz Tito eliminował wszelkie religijne inicjatywy mogące działać na niekorzyść tworzonej w Bośni i Hercegowinie miniatury jugosłowiańskiego państwa multietnicznego.

Na początku lat dziewięćdziesiątych na dobre zadomowiły się islamskie organizacje charytatywne z Egiptu, Arabii Saudyjskiej, Kataru czy Jemenu. Ukierunkowały swoje działania na młode pokolenie Bośniaków. Arabowie otwierali szkoły koraniczne, fundowali stypendia szkolne oraz przyznawali zasiłki w zamian za przestrzeganie zasad szariatu [22].

Wojna domowa rozpoczęta w 1992 r. stała się decydującym przyczynkiem islamizacji Bośni i Hercegowiny. Z wybuchem konfliktu odnotowano ogromny wzrost znaczenia ruchów religijnych i nacjonalistycznych. Za przyzwoleniem zachodnich aktorów politycznych, we współpracy z Organizacją Państw Islamskich (OCI) [3, s. 210], arabskie państwa zorganizowały pomoc dla bośniackich muzułmanów. Szacuje się, że na początku konfliktu do Bośni i Hercegowiny sprowadzono od 1,5 do 6 tys. mudżahedinów, weteranów wojny w Afganistanie z lat 1980–1989. W pomoc bośniackim muzułmanom zaangażowała się m.in. powiązana z radykałami islamska Agencja Pomocy Państwom Trzeciego Świata (*Third World Relief Agency*), która z siedziby w Wiedniu organizowała konwoje z bronią dla mudżahedinów [8].

Czystki etniczne prowadzone przez Serbów w 1992 r. przyczyniły się do powstania dużego skupiska wygnańców w środkowej Bośni. Młodzi muzułmanie wstępowali do bośniackiej armii, pragnąc rewanżu na Serbach. Pojawiły się pierwsze odwołania do dżihadu i symbolika militarna nawiązująca do islamu [3, s. 209]. Wiosną 1993 r. Alija Izetbegović zgodził się na utworzenie 7. Brygady w 3. Korpusie Armii Bośni i Hercegowiny złożonej z mudżahedinów. Główną rolę w formowaniu oddziału islamistów odegrał weteran wojny z Afganistanu Abu Abdel Aziz, a także Sakhil Mahmuljanin i Fikret Muslimović.

Korpus charakteryzował się skrajnie agresywną postawą wobec serbskich jeńców, zastraszał również bośniackich muzułmanów, co spotykało się z protestami żołnierzy Armii BiH. „Ścinanie głów ofiarom było zwyczajowym rytuałem mudżahedinów w dolinie Lasvina. Według zeznań świadka Popovicia skazani na śmierć musieli stanąć w kręgu. Potem pierwszemu ścinano głowę. Stawiano ją na tacy i podawano kolejnemu skazanemu do pocałowania. W ten sposób głowa robiła całe okrażenie, z ręki do ręki, od ust do ust. Następnie ścinano kolejną ofiarę, i tak po kolei” [8, s. 86–87].

W 2002 r. przed Międzynarodowym Trybunałem Karnym w Hadze stanęli Mehmed Alagić, Amir Kobura i Enver Hadzihanović. Zostali oskarżeni o dowodzenie zbrodniami wojennymi dokonanymi na ludności chorwackiej w miejscowościach Trusina, Miletici oraz Bikosi [30].

Mudżahedini już od pierwszych miesięcy swojego pobytu w Bośni i Hercegowinie wymuszali na bośniackiej zeświecczonej ludności przestrzeganie zasad szariatu oraz świąt muzułmańskich. Zwalczali bądź krytykowali u miejscowych wyznawców islamu ich słabe zaangażowanie religijne lub otwarcie potępiali jego zupełny brak. Mudżahedini, będący przybyszami z zewnątrz, bardzo gorliwymi religijnie, zupełnie nie rozumieli, czy nie chcieli rozumieć, że spadkiem po czasach Tity była silna laicyzacja bośniackich Muzułmanów, której skutkiem było de facto ich odejście od zasad wiary i praktyk religijnych. Uważali jednak, że trzeba absolutnie przywrócić ją Bośniakom, nie tylko przykładem osobistym, ale czasem i siłą.

Reislamizacja BiH w praktyce polegała na wykładaniu w szkołach ortodoksyjnej wersji islamu oraz nauczaniu języka arabskiego, utrudnianiu sprzedaży alkoholu i wieprzowiny w sklepach, krytyce europejskiego stylu życia w mediach, a także pomocy społecznej, uzależnionej od wysyłania dzieci na lekcje religii i przestrzegania zasad szariatu [3, s. 216–218].

Wpływy radykałów szczególnie dotknęły młode pokolenie Bośniaków. Poczucie dyskryminacji religijnej i kulturowej, nacjonalizmy serbskie i chorwackie sprawiły, iż młodzież zaczęła w fundamentalizmie religijnym szukać źródeł własnej tożsamości. Fatalna sytuacja społeczno-polityczna, rozczarowanie działaniami zachodnich aktorów politycznych wywołało bunt, podatność na wahhabizm i separacje od pozostałej części społeczeństwa [23, s. 158–166].

Jednym z postanowień porozumienia pokojowego wynegocjonowanego w Dayton było bezwarunkowe wycofanie zagranicznych bojowników i doradców strony bośniackiej uczestniczących w konflikcie. Jeszcze przed zakończeniem wojny Amerykanie podjęli szereg działań, które miały ograniczyć wpływ przebywających w BiH radykałów, m.in. aresztowano i dokonano ekstradycji do Egiptu rzecznika prasowego organizacji *Dżamaa at- Islamija* Abu Talaata Fuada Kassama [3, s. 221].

W następstwie prowadzonej polityki, część bojowników *El-Mudżahid* rozlała się po Europie (francuscy weterani konfliktu w BiH, m.in. Christophe Caze, Lionel Dumont, Hocine Bendaoui, stanowili istotną część *Gangu z Roubaix* będącego jedną z francuskich komórek Al-Kaidy). Następna grupa przeniosła się do Kosowa, Albanii i Macedonii, by wspomóc Wyzwoleńczą Armię Kosowa (WAK) [25, s. 52–54]. Szacuje się że około 1,5 tys. do 3 tys. mudżahedinów pozostało w Bośni i Hercegowinie, by w tamtejszych meczetach kontynuować nauczanie wahhabickiej wykładni islamu [25, s. 107–108].

Głównymi miastami-ośrodkami wahhabizmu w BiH po 1995 r. stało się liczące 145 tys. mieszkańców miasto Zenica i wieś Bočinja. W 2000 r. Siły Stabilizacyjne NATO (SFOR) postanowiły rozwiązać problem koncentracji wahhabitów w Bočinji. Do wioski sprowadzono wypędzonych przed wojną Serbów. W odpowiedzi mudżahedini wraz z innymi radykałami przenieśli się do trudno dostępnej, górskiej miejscowości Gornja Maoča, gdzie mieli korzystne warunki, by odciąć się od reszty społeczeństwa i szkolić przyszłych dżihadystów w pobliskich lasach. Na początku 2015 r. salafici ze wsi Gornja Maoča wywiesili w oknach domów flagi PI. Bośniackie służby wywiadowcze kilkakrotnie interweniowały aresztując mieszkańców zajmujących się organizowaniem obozów treningowych, przygotowujących ochotników do walki w Syrii i Iraku [28].

W latach 1995–2001 szczególnie rozwinęła się działalność arabskich organizacji humanitarnych, które w niesieniu pomocy socjalnej obywatelom państwa z największym poziomem bezrobocia w Europie (45%), zwłaszcza wśród ludzi młodych (65%), były efektywniejsze niż instytucje dysfunkcyjnego państwa ze słabym systemem pomocy społecznej i edukacji oraz skomplikowanym systemem prawnym. Działające przy meczetach organizacje kierowane przez mudżahedinów,

weteranów bośniackiej wojny posiadały olbrzymie zasoby pieniężne (Saudi High Relief Commission zainwestowała w odbudowę kraju 500 mln USD w ciągu dziesięciu lat). Immamowie organizowali naukę religii w meczetach i wydawali zasiłki wśród bośniackiej ludności, wpajając mieszkańcom wahhabicki światopogląd [23, s. 159–163].

Po atakach na World Trade Center z 11 września 2001 r., a także domniemanych powiązaniach terrorystów z Saudi High Commission for Relief of Bosnia and Herzegovina, bośniacki rząd we współpracy z Amerykanami przeprowadził serię akcji antyterrorystycznych, wymierzonych w arabskie organizacje. Wiele z nich zamknięto a zarządzającym nimi mudżahedinom cofnięto pozwolenie na pobyt w BiH. Odbyło się trzynaście procesów sądowych, powiązania z terrorystami udowodniono organizacjom: Dzamaa at- Islamija, Al-Ittihad al- Islamijja, AlHarmain. Wśród podejrzanych znalazły się również: Third World Relief Foundation i Activna Islamska Omladina. W 2001 r. BiH znalazła się na amerykańskiej liście wśród 34 państw podejrzewanych o posiadanie na swoim terenie komórek Al-Kaidy [3; 15].

W styczniu 2006 r. bośniacki parlament przyjął ustawę o komisji rewizji naturalizacji przyznawanych po 1992 r. Na jej podstawie dokonano sprawdzenia 1,5 tys. obywateli. 500 osób wydalono (wśród nich znajdowali się obywatele Turcji, Algierii, Tunezji, Arabii Saudyjskiej).

W latach 2001–2013 dochodziło w BiH do pojedynczych aktów terrorystycznych, skierowanych głównie przeciwko służbom porządkowym. Najgłośniejsza akcja miała miejsce w Sarajewie, w 2011 r. Mevlid Jašarević oddał serię strzałów z karabinu maszynowego na budynek ambasady USA. Jeden policjant oraz sprawca zostali ranni [27].

Szersza współpraca rządów i agencji wywiadowczych USA i BiH w zakresie zwalczania zagrożenia terroryzmem wykreowała wrażenie, iż ryzyko terrorystyczne zostało zminimalizowane. W rzeczywistości zagrożenie zostało jedynie uspione. W raporcie International Crisis Group z 2013 r. autorzy doszli do wniosku, iż w Bośni i Hercegowinie dochodzi do „niebezpiecznego tanga między radykalnym islamem i nacjonalizmem” w zubożałej i coraz bardziej sfrustrowanej społeczności [4].

4. Radykalowie muzułmańscy z Bośni i Hercegowiny wobec rozwoju Państwa Islamskiego

Według danych International Center for the Study of Radicalisation and Political Violence (ICSR) opublikowanych w styczniu 2015 r., sporządzonych na podstawie materiałów wywiadowczych zgromadzonych przez ministerstwa spraw wewnętrznych państw europejskich, 330 Bośniaków wyjechało walczyć u boku bojowników PI. Zdecydowanym liderem według rankingu była Rosja, z której 1500 obywateli udało się do Syrii i Iraku. Drugie miejsce zajęli francuscy bojownicy, których 1200 do 1500 wsparło Kalifat. Trzecie miejsce ex aequo przypadło Niemcom i Wielkiej Brytanii z liczbą 500–600 obywateli w szeregach PI.

Biorąc pod uwagę liczbę bojowników PI przypadającą na każdy milion mieszkańców danego państwa, Bośnia i Hercegowina jest niekwestionowanym liderem. 92 bojowników przypada na 1 mln mieszkańców kraju (40 bojowników na każdy milion mieszkańców przypada w Belgii, 27 w Danii, 19 w Szwecji, 18 we Francji, 10 w Wielkiej Brytanii i 8 w Niemczech) [20].

Szerszą wiedzę na temat bośniackiego kontyngentu dżihadystów walczących po stronie Kalifatu daje raport opublikowany przez Atlantic Initiative. Według danych zawartych w dokumencie sporządzonym na bazie materiałów bośniackiego wywiadu, w latach 2012–2014 potwierdzono przypadki 217 osób, które wyjechały do Syrii. W tej grupie znalazło się 156 mężczyzn, 36 kobiet i 25 dzieci. 51 osób wróciło do BiH (ponad 30% wracających bojowników zdaniem ICSR jest trendem charakterystycznym dla europejskich państw), 26 osób zginęło. Średnia wieku bośniackiego kontyngentu PI wyniosła 32 lata. Była wyższa od średniej wieku dżihadystów z pozostałych państw o trzy lata. Najstarszy Bośniak, który emigrował do Syrii, miał 74 lata [2, s. 34–37].

Można wyróżnić dwie generacje Bośniaków wspomagających Kalifat. Pierwszą grupę stanowili bojownicy ze średnią wieku powyżej 40 lat. Weterani konfliktu w Bośni z lat 1992–1995 ze względu na posiadane umiejętności, szczególnie cenioną zdolność posługiwania się bronią przeciwlotniczą, byli chętnie zapraszani na *świętą wojnę* do Syrii. Bośniacy mudżahedini czuli się ideowo zobowiązani do kontynuowania rozpoczętej w poprzednim wieku walki.

Druga generacja, znacznie młodsza, niepamiętająca wojny w Bośni i Hercegowinie, ale doświadczona jej ekonomicznymi i społecznymi konsekwencjami, przybyła, by zaspokoić potrzebę walki, sprawdzenia się w niebezpiecznych warunkach, a także zdobycia uznania w salafickim środowisku. Na Bliski Wschód sprowadzał ich nadmiar wolnego czasu, związany z największym poziomem bezrobocia w Europie wśród osób młodych. W przeciwieństwie do starszych towarzyszy walki idea dżihadu nie była dla nich najważniejsza. Młodzi bośniaccy dżihadysty są słabo wykształceni, posiadają kryminalną przeszłość i niski status ekonomiczny [2, s. 40–41].

Na podstawie danych zgromadzonych głównie dzięki relacjom i informacjom publikowanym przez bojowników na portalach społecznościowych zauważono, iż w 2012 r. główną motywacją wyjazdu była chęć udzielenia pomocy humanitarnej członkom muzułmańskiej ummy. Począwszy od 2013 r. celem wyjazdu stała się walka przeciwko agresorom z zewnątrz. Niepokojący był fakt, iż spora grupa Bośniaków kilkakrotnie podróżowała między Syrią a Bośnią i Hercegowiną, nie napotykając oporu ze strony służb specjalnych państw, których granice przekraczała.

W 2013 r. Bośniacy zaczęli zabierać swoje rodziny, aby osiedlić się na ziemiach kontrolowanych przez Kalifat. Fakt ten miał silny związek z represjami, jakie zaczęły stosować bośniackie służby specjalne wobec wracających z Syrii i Iraku dżihadystów, oraz z niszczeniem dokumentów przybywających bojowników przez PI, aby uniemożliwić im wycofanie się z terenu walki [2, s. 33–37].

Do Syrii Bośniacy początkowo podróżowali drogą lotniczą z Sarajewa do Istambułu, później na granicę turecko-syryjską. Świadczą o tym rezerwacje lotnicze osób, które opuściły BiH bez powiadomienia rodziny i znajomych, często wyprowadzając się całymi rodzinami. W 2013 r. służby specjalne zaczęły monitorować trasy lotnicze (wystąpiła konieczność podróżowania do Turcji np. przez Mediolan, co znacznie utrudniło organizacyjnie i finansowo możliwości przedostania się do Syrii). Ochotnicy musieli przed przyjazdem kontaktować się z łącznikami PI, odpowiedzialnymi za rekrutację, działającymi w bałkańskich organizacjach islamistycznych, nie można było stać się bojownikiem PI bez uprzedniego zatwierdzenia przez osoby odpowiedzialne za rekrutację [2, s. 36].

Bośniaccy muzułmanie przybywający do Syrii, motywowani chęcią życia w państwie rządzonego zasadami szariatu, spotykali trudne warunki do życia. W stanie ciągłej wojny i zagrożenia mieli problem z adaptacją klimatu, a także zapadali na choroby wywołane przez jakość miejscowego jedzenia oraz wody. Wielu z rozczarowanych wciąż decyduje się na powrót do Europy [2, s. 37].

Wracający bojownicy stanowią ogromne zagrożenie dla aktualnego i przyszłych pokoleń Bośniaków, dużo większe niż radykałowie działający w kraju. Są doskonale wyszkoleni w technikach walki partyzanckiej oraz nauczeni ukrywać swoją działalność. Nawet przy ewentualnym pokonaniu Kalifatu trudno znaleźć odpowiedź na pytanie, co zrobić z byłymi jego bojownikami. Zagraniczni bojownicy nie działają w próżni, budują relacje z towarzyszami broni, tworzą sieci wzajemnych zależności. Wedle statystyk przygotowanych przez Council of the European Union zamachy na zachodzie w dużej mierze planują wracający z walk członkowie PI i Al-Kaidy. Przynajmniej 11% z nich bierze udział w jakiejś formie przemocy skierowanej przeciwko społecznościom, do których wracają [10].

Pod koniec 2015 r. bośniacki prokurator ds. terroryzmu *Dubravko Čampara* poinformował, iż grupa radykałów powiązana z PI planowała zamachy w trakcie sylwestrowej nocy w Sarajewie. „Udaremniono atak, w którym miały zginąć setki ludzi” [7].

5. Islamscy radykałowie w Kosowie, Albanii, Macedonii, Czarnogórze i Serbii W pozostałych państwach regionu również występuje problem islamskiego radykalizmu. Konflikt w Kosowie z 1999 r. oraz zbrojne powstanie mniejszości albańskiej w Macedonii w 2001 r., ukazały drogi, którymi podążyli mudżahedini wygnani po zakończeniu wojny domowej w Bośni i Hercegowinie.

W oddziałach Wyzwoleńczej Armii Kosowa (WAK) prócz mudżahedinów z BiH walczyli również bojownicy z Afryki Północnej. Za rekrutację zagranicznych ochotników odpowiadali m.in. przywódca Al-Kaidy Osama Bin Laden i jego późniejszy następca Ajman az-Zawhiri. Celem zagranicznych bojowników WAK było „wyrwanie regionu z rąk niemuzułmanów” [15, s. 65]. W Kosowie obecne były te same organizacje pozarządowe, które działały w BiH. Wspierały przerzut ochotników w region konfliktu oraz szkolenie i uzbrojenie partyzantów WAK [24, s. 118–119].

W latach poprzedzających uzyskanie niepodległości przez Kosowo islamscy radykałowie z WAK współpracowali ze środowiskiem mafijnym, czerpiąc zyski na dalszą działalność z handlu bronią, żywym towarem oraz narkotykami. Kosowo po 2008 r. miało być państwem świeckim i otwartym na wzór Albanii, stało się jednak inaczej. Mimo iż aparat państwowy prowadzi walkę z radykałami, rozwijają oni swoje wpływy w Kosowie. Mitrovica i Kačanik to główne kosowskie ośrodki trenujące przyszłych dżihadystów Al-Kaidy czy Daeszu. W Albanii powstała również tzw. *Biała Al-Kaida*. Chodzi o grupę albańskich bojowników posiadających europejskie rysy twarzy, mogących z łatwością wtopić się w każde europejskie społeczeństwo, by dokonać zamachu terrorystycznego [33].

Podobnie jak w BiH kryzys tożsamości oraz nadmiar wolnego czasu (bezrobocie sięgające poziomu 50% w przedziale wiekowym 18–26 lat) prowadzi młodych Kosowian w ramiona ekstremistów [18].

Szczególną rolę w dostarczaniu bojowników do Syrii odgrywa Kačanik. W 2013 r. z miasta liczącego 30 tys. mieszkańców, 24 mężczyzn wyjechało walczyć po stronie PI. Kačanik jest najbardziej radykalnym kosowskim miastem, postrzeganym jako jeden z głównych punktów rekrutacji bojowników PI w Europie. Najbardziej znanym dżihadystą pochodzącym z tego regionu jest Lavdrim Muhaxheri, występujący w materiałach propagandowych PI.

Według danych ICSR ze stycznia 2015 r., do Syrii i Iraku udało się około 150 bojowników. W przeliczeniu 83 bojowników na milion mieszkańców, co stanowi drugi wynik w Europie [20].

Islamscy radykałowie działają również w północnej Macedonii (głównie w miejscowości Jaznice), Czarnogórze, Albanii czy Serbii (Novi Pažar, będący enklawą wahhabitów). W ciągu ostatnich lat wzrosła liczba salafitów w Albanii, słynącej do tej pory z bardzo zlaicyzowanej formy islamu.

Według szacunków ICSR walczyć po stronie PI wyjechało 90 Albańczyków, 70 Serbów (kosowscy Albańczycy z Nowego Pažaru) i 12 obywateli Macedonii. Raport nie zawiera danych dotyczących Czarnogóry, Słowenii, Chorwacji oraz Bułgarii.

Podsumowanie

Wojna domowa w Bośni i Hercegowinie stworzyła warunki do kontynuacji idei dżihadu mudżahedinom znanym ze skrajnych poglądów religijnych. Konflikt z lat 1992–1995 otworzył również drogę dla działalności salafickich organizacji charytatywnych arabskiego pochodzenia, które rozpoczęły proces reislamizacji Bośni i Hercegowiny.

Trudna sytuacja społeczno-polityczna w Bośni i Hercegowinie i Kosowie przyczyniła się do stworzenia niebezpiecznej alternatywy dla dysfunkcyjnych państw w postaci arabskich organizacji charytatywnych. Wspomniane organizacje za sprawą ogromnych zasobów finansowych oferowały

pomoc finansową rozczarowanym obywatelom państw bałkańskich w zamian za kultywowanie radykalnej wersji islamu.

Państwo Islamskie za sprawą dobrze zorganizowanego przekazu propagandowego, a także poparcia ze strony islamskich radykałów w Bośni i Hercegowinie oraz innych państwach bałkańskich zdobywa nowych rekrutów, szkolonych w bośniackich i kosowskich miejscowościach. Wysłała ich do walki po stronie Kalifatu.

Bośniacki kontyngent dżihadystów w Syrii to dwa pokolenia radykałów. Starsze pokolenie czynnie uczestniczyło w konfliktach bałkańskich z lat dziewięćdziesiątych poprzedniego wieku. W przeciwieństwie do młodszych Bośniaków jest bardziej ideowe, chce kontynuować dżihad zapoczątkowany dwadzieścia lat temu. Młodsze pokolenie, rozczarowane procesem transformacji, niskim statusem społecznym i brakiem perspektyw ze względu na nadmiar wolnego czasu i wysoki poziom bezrobocia, wyrusza do Syrii i Iraku, by przeżyć prawdziwie męską przygodę.

1. <https://alhayatmedia.wordpress.com> – strona internetowa fundacji Al-Hayāt Media Center (dostęp 1 września 2015).
2. Azinović V., Jusić M., *The Lure of the Syrian War: the Foreign Fighters, Bosnian Contingent, Atlantic Initiative Report*, Sarajewo 2015, http://atlanticinitiative.org/images/THE_LURE_OF_THE_SYRIAN_WAR_THE_FOREIGN_FIGHTERS_BOSNIAN_CONTINGENT/The_Lure_of_the_Syrian_War_-_The_Foreign_Fighters_Bosnian_Contingent.pdf (dostęp 1 września 2015).
3. Balcer A., *Polityczny islam w Bośni oraz jego związki z Bliskim Wschodem i muzułmańskim terroryzmem*, w: *Islam a Terroryzm*, red. A. Parzymies, Warszawa 2003.
4. *Bosnia's Dangerous Tango: Islam and Nationalism*, International Crisis Group Report, Sarajewo 2013.
5. Bruce S., *Fundamentalizm*, Warszawa 2006.
6. Cockburn P., *Państwo Islamskie*, Warszawa 2015.
7. Dzidic D., *Bosnia Terror Suspects 'Planned New Year Attack'*, w: *Balkan Insight*, 23 XII 2015, <http://www.balkaninsight.com/en/article/arrested-wahhabis-in-bosnia-suspected-of-planning-terror-act--12-23-2015> (dostęp: 31 grudnia 2015).
8. Elsässer J., *Jak Dżihad przybył do Europy. Wojownicy Boga i tajne służby na Bałkanach*, Warszawa 2007.
9. *Flames of War*, film propagandowy Al-Hayāt Media Center, prod. 2014, <https://www.youtube.com/watch?v=Sai2gqP2tJU> (dostęp: 11 czerwca 2015).
10. *Foreign fighters and returnees from a counter-terrorism perspective, in particular with regard to Syria: state of play and proposals for future work*, Council of the European Union, <http://www.statewatch.org/news/2014/may/eu-council-coter-syrian-fighters-9280-14.pdf> (dostęp: 11 stycznia 2016).
11. Godlewski P., *Wojna z Kalifatem: ekonomiczne podstawy siły Państwa Islamskiego*, w: *Raport Fundacji Aleksandra Kwaśniewskiego Amicus Europae*, 2014, nr 24, <http://fae.pl/faepolicypaperkalifatprzedsiębiorstwowllobranzowe.pdf> (dostęp: 11 listopada 2014).
12. Hackett C., *5 facts about the Muslim population in Europe*, <http://www.pewresearch.org/fact-tank/2015/11/17/5-facts-about-the-muslim-population-in-europe/> (dostęp: 17 grudnia 2015).
13. *Honor is in Jihad*, Al-Hayāt Media Center, prod. 2015, <http://www.longwarjournal.org/archives/2015/06/islamic-state-touts-jihadists-from-the-balkans.php> (dostęp: 7 lipca 2015).
14. Irshaid F., *Isis, Isil, IS or Daesh? One group, many names*, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27994277> (dostęp: 2 grudnia 2015).

15. Izak K., Radykalny islam na Bałkanach źródłem konfliktów społecznych, „Przegląd Bezpieczeństwa Wewnętrznego” 2013, nr 9/13.
16. Izetbegović A., Islamska Deklaracija, <http://www.pravda.rs/wp-content/uploads/2015/07/islamskadeklaracija.pdf> (dostęp: 6 stycznia 2016).
17. <http://jihadology.net/category/dabiq-magazine> – strona internetowa publikująca magazyn Dabiq (dostęp: 15 grudnia 2015).
18. Kosowo – poziom bezrobocia, Trading Economics Report, <http://pl.tradingeconomics.com/kosovo/unemployment-rate> (dostęp: 15 grudnia 2015).
19. Laurent S., Kalifat terroru, Paryż 2015.
20. Neumann P.R., Foreign fighter total in Syria/Iraq now exceeds 20,000; surpasses Afghanistan conflict in the 1980s, <http://icsr.info/2015/01/foreign-fighter-total-syriairaq-now-exceeds-20000-surpasses-afghanistan-conflict-1980s/> (dostęp: 11 grudnia 2015).
21. Otłowski T., Wojna z Kalifatem II: armia Państwa Islamskiego po roku, Fundacja Aleksandra Kwaśniewskiego Amicus Europae, 2015, nr 33, http://koziej.pl/wp-content/uploads/2015/10/FAE_Policy_Paper_Wojna_z_Kalifatem2_ArmiaIS-po-roku.pdf (dostęp: 28 października 2015).
22. Parzymies A., Muzułmanie na Bałkanach, w: Muzułmanie w Europie, red. A. Parzymies, Warszawa 2003.
23. Parzymies A., Muzułmanie w Bośni i Hercegowinie, w: Muzułmanie w Europie, red. A. Parzymies, Warszawa 2003.
24. Parzymies A., Muzułmanie w Serbii i Czarnogórze, w: Muzułmanie w Europie, red. A. Parzymies, Warszawa 2003.
25. Rauf X., Atlas radykalnego islamu, Warszawa 2011.
26. Shvatiti ozbiljno pretnje islamista, b 92 vesti http://www.b92.net/info/vesti/index.php?yyyy=2015&mm=07&dd=15&nav_category=16&nav_id=1015930 (dostęp: 15 lipca 2015).
27. Sito-Susic D., Gunman attacks U.S. embassy in Bosnia, <http://www.reuters.com/article/usbosnia-usa-embassy-idUSTRE79R66F20111028> (dostęp: 3 listopada 2015).
28. Stanton J., ISIS stronghold discovered in picturesque European village where everyone is ready to respond to the summons to jihad, Daily Mail Online (19.06.2015), <http://www.dailymail.co.uk/news/article-3167057/ISIS-stronghold-discovered-picturesque-European-village-ready-respond-summons-jihad.html> (dostęp: 31 grudnia 2015).
29. Strachota K., Bliski Wschód w cieniu Państwa Islamskiego, „Punkt widzenia” 2015, nr 52, http://www.osw.waw.pl/sites/default/files/pw_52_pl_bliski-wschod-w-cieniu_net.pdf (dostęp: 13 sierpnia 2015).
30. The Prosecutor of the Tribunal Against Enver Hadzihasanović, Mehmet Alagić, Amir Kobura (IT-01-47), The International Criminal Tribunal For The Former Yugoslavia, http://www.icty.org/x/cases/hadzihasanovic_kubura/ind/en/had-ii010713e.pdf (dostęp: 12 października 2015).
31. Total population – Albanian Institute of Statistics, 2005; Muslim population – UK Foreign Office dla BBC News, <http://news.bbc.co.uk/2/hi/europe/4385768.stm> (dostęp: 13 lipca 2015).
32. Wejkszner A., Ewolucja terroryzmu motywowanego ideologią religijną na przykładzie salafickiego ruchu globalnego dżihadu, Poznań 2010.
33. White Al Qaeda in Kosovo. by Radical Islam Monitor in Southeast Europe, <http://www.pakistanchristianpost.com/headlinenewsd.php?hnewsid=2758> (dostęp: 15 grudnia 2015).